

AVRUPA'DA SENDİKAL EĞİLİMLER

M. Şehmus Güzel*

1 Mayıs 1994 gösterilerinde bir kez daha saptama olanağı bulduk: Avrupa'da işçi sınıfının ve sendikalarının birincil konuları işsizliğin önlenmesi, "dışlanmalara" son verilmesi ve kazanılmış hakların savunulmasıdır. Fransa, İspanya, Portekiz, Almanya, İngiltere, İsviçre, Belçika ve diğerlerindeki gösteri ve yürüyüşler iş için, ırkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı ve sendikal haklara dokunulmaması için yapıldılar.

İşsizliğin dramatik boyutlar kazandığını, yeni tür yoksulluklara ve yersiz-yurtsuz -evsiz-barsız yeni ve gittikçe çok sayıda kategoriler doğurduğunu artık herkes biliyor. Türkiye'de günlük basın bile bu konularda bilgiler/haberler/yazı ve makaleler yayınlıyor. İşsizlik konusu Avrupa kentlerinin cadde, bulvar ve sokaklarını dolduran, büyük mağazaların girişlerinde, metrolarda ve kilise kapılarında dilenen insanlar, kibarlık olsun diye "yeni yoksullar" adı verilenler, bugün yabancılar, göçmen işçiler, siyasi mülteciler gibi "dışlanıyorlar": Yani toplumun kenarına itiliyorlar. Gösterilerde dile getirilen "dışlanmalara hayır" bu çerçevede algılanmalıdır.

İşsizlik tehlikesi bugün işçinin ve her türlü çalışanın en büyük endişesidir. Fransa'da yapılan araştırmalar üç Fransızdan ikisinin her an işsiz kalmak korkusu bulunduğunu doğruladı.

İşsizliğin birçok nedeni var: En başta geleni ekonomik kaygılarla, Türkçesi daha çok kâr elde etmek için yeni ve sermaye yoğun üretim araçlarının kullanımı sonucu, işten çıkarmalardır. Bu arada son birkaç yıldır devletlerüstü şirketin elemeği ucuz bölgeleri/ülkeleri tercih etmeleri sonucu işletmelerini bu bölge/ülkeye kaydırmalarıdır. Bu tür kaydırmalar artık Avrupa ülkelerini de etkiliyor. Bir örnek olarak ABD patentli Hoover'in Fransa'daki fabrikasını kapatıp İrlanda'ya taşınması verilebilir. Bunun anlamı 690 kadar işçinin sokağa atılmasıdır. Aralarında gençliğini, yıllarını bu fabrikada çürütmüş ve bugün ellilerine merdiven dayamışlar da var. Bu insanların yeni bir işe yeni bir yaşama başlamaları artık çok zordur. Hemen eklemeli ki, Avrupa'da işsizlik sigortası sonsuza dek sürmüyor. Çalışılan döneme ve ücrete

göre alınan işsizlik ödentileri belli bir zaman dilimi sonrasında giderek azalıyor ve sonra bitiyor. İşsizlikten yoksulluğa gidiş böyledir.

Bu arada kimi işletme, "yeniden yapılanma", "sosyal plan", "iş planı", "acil plan" gibi şartırtıcı isimlendirmelerle işten çıkarmalara gidiyorlar. Avrupa Birliği (AB), nisan 1994 başında yayınladığı rakamlarda işsizlik oranının, 1994'ün ilk üç ayında, % 10,9 olduğunu açıkladı. Bu 17.6 milyon işsiz demek. Ortalama % 11 civarındaki işsizlik oranı bir ülkeden diğerine değişiyor. Ve aynı ülkede bir bölgeden diğerine büyük farklar gösterebiliyor. Örneğin AB içinde İrlanda ile İspanya ortalama % 20 ile başı çekiyorlar. Ama bu arada ülke düzeyinde % 12 işsiz olan Fransa'da Brötanya gibi bir bölgede oran % 30'lara kadar çıkıyor. Dahası işsizlik 18-25 yaş dilimi arasındaki gençlerle kadınlar arasında daha yaygın. İngiltere'de Liverpool ve çevresi sanki birer harabe. Fransa'da Alsas ve Loren bölgeleri ile güneyde Akdeniz kenti Marsilya ve çevresi İkinci Savaşın hemen sonrasındaki kentsel manzaraları yaşıyorlar yeniden. Kömür, demir-çelik, dokuma gibi adı "geleneksel"e çıkarılmış işkollarının yoğun olduğu bölgeler/kentler artık sessiz.

İŞSİZLİK ve ÖZELLEŞTİRMELER

Özelleştirmelerin de işsizliğe yol açtığı biliniyor (1). Avrupa'da hükümetler özelleştirmelerden elde edecekleri paraları iç borçlarını azaltmak, bütçe açıklarını kapatmak ve artan polisiye ve askeri harcamaları karşılamak amacıyla kullanıyorlar. Bu arada, Fransa'da olduğu gibi, elde edilenlerin inşaat sektörünü canlandırmak ve böylece işsizliği önlemeyi hedeflediği de iddia edilebiliyor. Devlet, en ucuz ve en iyi koşullarda özel kesim patronlarına kredi sağlayacak ve patronlar da yeni iş olanakları sağlayacak(mış). Burada en azından bir çelişki yok mu? Öte yandan kredi alan özel patronların yeni iş olanakları yaratacakları nasıl garanti edilebilir? Fransa'nın sağ ve ortasağ hükümetini dinlersek bu işi kapitalist ekonomik düzenin bütün dengelerini sihirli bir biçimde kuran "görünmez el" sağlayacak.

* Prof. Dr., Fransa.

Ancak aynı hükümetlerin, harcamalarda kısıtlama yapmak niyetiyle devlet memurlarına ve kamu sektöründe çalışanlara yol verdiklerini de anımsatmalıyız. İnsanlar işten çıkarılırken en gelişmiş makinalar ile bilgisayarların alındığını, harcamaların arttığını eklemeliyiz.

1970'lerden bu yana işsizlik sosyal gündemin baş maddesidir. İşsizlik sürekli olarak arttı. Bu gidişle daha uzun yıllar gündemde kalacak. Kimi ülkede, işçiler, arkadaşlarının/aralarından bazılarının, işten atılması yerine, ücretlerinin çok az oranda azaltılmasını ve arkadaşlarının işte kalmalarını kabul ettiler. Aynı nedenlerle (başka nedenleri de var) çalışma süresinin azaltılması, fazla mesailerden vazgeçilmesi de benimsendi. Fransa ve Almanya'da işkolu düzeyinde benzer yöntemler uygulanıyor son aylarda. Ancak bu yöntemler işsizliği önlemek için kalıcı çözüm olabilirler mi? Patronlar ve örgütleri bu yöntemleri geliştirip/gelenekselleştirip ücretleri azaltmanın yollarını aramazlar mı?

İşçiler ve sendikaları, kimi durumda işi çalışanlar arasında farklı bir biçimde dağıtıp yeni işsiz doğmasını engellemek istiyorlar. Bir anlamda daha az çalışıp, çalışan herkesin işini koruması arzulanıyor. Çok yerinde bir davranış. Ancak, bu, tek başına yetmiyor. Çünkü böylece belki yeni işsiz yaratılması önleniyor, ama işsiz olanların derdine çare bulunamıyor. Çalışma süresinin azaltılmasıyla işsizlere iş olanağı yaratmak olası mı? Bugün sorulan soru budur.

İŞSİZLERİN YANITI / MÜCADELESİ

Bu tür sorular soruladursun. Değişik varsayımlar tartışılabilir. İşçiler, işlerini yitirmemek ve hoşnutsuzluklarını dile getirmek için gösteriler düzenliyorlar; işyerlerini işgalederek kendilerinin de işyerinde bir anlamda mülkiyet hakları bulunduğunu vurguluyorlar; ve grevlerle işten çıkarmalara, özelleştirmelere karşı duruyorlar. Bütün bu mücadeleler savunma niteliklidir. Şu anlamdaki işçiler ellerindeki korumak istiyorlar. Bu eylemlerde sendikalar işçilerin yanındalar. Ancak kimi zaman, işçiler, sendikal çerçevede kendileri mücadeleyi yürütmek zorunda kalıyorlar. Çünkü sendikalar tutucudur, korkaktır, patron yanlısıdır. Yada sendikalar yeterince örgütlü değildir. Birazdan göreceğimiz gibi, kimi Avrupa ülkesinde sendikaların etkinliği, özellikle işyeri düzeyinde, sınırlıdır. Dahası sendikaların işyeri düzeyinde çalışmaları bile engellenmektedir.

İşsizlerin durumu ise biraz daha zordur. Çünkü, bir kez işsiz kalınca, daha önce sendikalarla ilişkisi

olmayan çalışan tam anlamıyla "kaderiyle başbaşa"dır". Daha önce, çalıştığı yıllarda, "nasıl olsa ben işsiz kalmam" veya benzeri düşüncelerle yada başka nedenlerle sendikaya üye olmayan işçi, işsiz kalınca ne yapacağını bile bilemez. Dahası sendikalar da bu tür işsize kucak açmaz. Öte yandan kimi sendika, asli görevinin çalışanlarla uğraşmak olduğunu ileri sürerek/sanaşak/iddia ederek işsizlerle uğraşmıyor. Uğraşmaktan kaçınıyor. Bu durumlarda işsizlerin kendi başlarının çaresine kendilerinin bakması doğaldır/zorunluluktur. Bugün birçok Avrupa ülkesinde yaşanan budur: Birçok işsiz dernek, örgüt ve hatta sendikasının kurulması. Bir kentte bile bazen birçok derneğe rastlanıyor. Bu örgütlerin ulusal düzeyde biraraya getirilmesi oldukça zor. Ancak Fransa'da ocak 1994'te ulusal örgüt toplantıları nisan ayında başlatılan "Paris Yürüyüşü" ile somutlaştırıldı (2). Bugünlerde Fransa'nın değişik bölgelerinden yola çıkanların Paris'e varması bekleniyor. Yürüyüşçüler bütün ülkeyi bir baştan diğerine geçerek ortak sorunları saptadılar, ortak çözüm yollarını aramaya başladılar.

Bu arada işsizliğe umar bulmak için bireysel yollar ihmal edilmiyor. Örneğin bir işsiz 26 Mayıs 1993 tarihli *Le Monde* gazetesine tam bir sayfalık duyuru vererek, şiirsel bir dille iş aradığını açıkladı. Ve hemen iş buldu. Ama herkes 120 bin frank yatırıp bir sayfalık ilan veremez. O zaman yeni iş olanakları zorlanıyor: Fransa'da ayakkabı boyacılığı gelişiyor. Pabuçlarını evlerinde bizzat boyamaktan usananlar için sokaktaki boyacılar bulunmaz nimet. Ama sakın İstanbul, İzmir veya Ankara'dakiler Fransa'lara akın etmesinler: Fransa'da çalışma izni almak çok zordur. Kimi işsiz ise ilanla iş verene bir böbreğini hibe edeceğini duyurdu. Kimiyse çocuksuz aile için anarhmini "kiraladı". Organ satışı skandallara yol açsa bile başka çaresi kalmayanlar bu yolu denemek zorunda.

İşsizlik konusunda son bir noktayı belirtmek gerekli, bitirmeden önce: Resmi rakamlar işsiz sayısını olduğundan az göstermenin yolunu buldular: Belli bir süre, bu bazen bir yıldır, işsiz kalanları istatistiklerden/bilgisayarlardan çıkarıyorlar: Yani o insanlar artık "yok"lar. Bu böylece yaşayan ama makinalarca açıklanmayanlar hesaba katılmıyorlar. Artık resmen işsiz bile sayılmayan bu insanlar evsiz-barksızların arasındadırlar. Bugün sadece Münih'te yirmi bin evsiz bulunuyor. Bütün Almanya'da iki milyon. Doğu Almanya Cumhuriyeti'nin "yiyicisi" Federal Almanya Cumhuriyeti'nde yoksul sayısı gitte artıyor. Dolayısıyla bugün bütün AB ülkelerinde işsiz sayısının elli milyon kadar olduğunu

yazmak abartma olmaz. Bunlar arasında evsizler altı-yedi milyon kadar. Dünyanın en zengin ülkeleri için çelişki ortada. İşin yüz kızartıcı yanı ise yoruma gerek bırakmayacak kadar açık. Paris'in en lüks mağazalarının ve en pahalı lokantalarının iki adım ötesinde, sokakta, kutular arasında uyuyan insanlar, ne olursa olsun, yüz kızartıcıdır. Bugün Batı'nın çattırdığı göstergelerinden biri bu içler acısı "manzaralar"dır.

Daha vahimi, patronların işten çıkarmaların kolaylaştırılması için İş Kanunlarında yeni düzenlemeler istemeleridir. Bu isteklerinde ısrar etmeleridir. Nitekim mart 1993'te iş başına geçen sağ ve ortasağ fransız hükümetinin ilk aldığı önlemlerden biri (buna önlem denebilirse), ekonomik nedenlerle işten çıkarmalarda zorunlu idari izini kaldırmasıdır.

Yine daha acı olanı patronların sosyal güvence paylarının azaltılması yönünde baskı yapmalarıdır. Fransa'dan örnekleyecek olursak, adı geçen hükümet kısa süre içinde patronların isteklerini yanıtladı: İşçilerin sosyal güvenlik kesintisi arttırıldı, işsizlik sigortası kesintileri de.

BUNALIMDA: SENDİKALAR

1929-1930 ekonomik bunalımı sırasında, sendikalar, aşevleri, sağlıkodaları ve benzer girişimleriyle işsizlerin ve yoksulların günlük geçim sorunlarını karşılamaya çalıştılar. Bunalım sonrasında kimi ülkede sendikal mücadelenin, sosyalist hareketle birlikte, yükseliş dönemi yaşadığı görüldü. Sendikalaşma oranı en üst noktalara ulaştı. (3) 1974 ve sonrasında yaşanan, 1980'lerde ciddi boyutlar kazanan, bunalım dönemiyle kıyaslayınca, sendikaların geçmiş yıllar deneyimlerini dikkate almadıklarını saptıyoruz, işsizlere yardım bağlamında. Bu nedendir ki yoksullara aş, sağlık ve barınım konularında sendika dışı yanıtlar söz konusu. Fransa'da 1980'lerin ortasında ünlü komedyen, şarkıcı, komik ve radyo programcısı Coluche'ün düşünce ve öncülüğü sayesinde süreklilik kazanan "Gönül Aşevleri" son yıllarda birçok ülkede benzerlerine örnek oldu. Birçok ülkede kurulan "yardımlaşma dernekleri" ev ve barınak sorununa çözüm arıyor. Sadece yetkililer nezdinde yapılan ricalarla yetinilmiyor: Oturulamayan ev veya resmi binalar işgal ediliyorlar. Gösteriler, yürüyüşler ve sembolik işgallerle dertler kamuoyuna yansıtılıyor.

Sendikaların bu konulardaki pasifliği (vurdum-duymazlık değil), onların da yaşadıkları içsel bunalımla ilgilidir. Bugün sendikalar bir dizi sorunla boğuşuyorlar. Avrupa ülkelerinde çalışanların, nüfusun çoğunluğu gibi, bireyci ve egoist olması sonucu

sendikalara rağbet etmemeleri. Patronların bu olguyu alabildiğine sömürdüğü/kötüye kullandığı/kendine yarar biçime soktuğu biliniyor. Bir örnekle yetinelim: Çalışanlara değişik ünvanlar verilerek aynı işyerinde birçok kategori yaratılıyor. Örneğin bundan daha birkaç yıl önce bilgisayar kullananlara özel bir ad verilmezken şimdi kimi işyerinde "mühendis" deniyor. Başka bir işyerinde başka ünvanlar yaratılıyor. "Onurlandırılan" çalışanlar, artık, kendilerine işçi denmesine bile karşılar. Değil ki sendikalara üye olsunlar: Özel klüplerde, hatta varsa işletmeye ait klüpte tenis oynamak vb. bir faaliyet daha "sosyal" sayılıyor. Gittikçe işletmeyle bütünleşiyorlar. Bugün Fransa'da kimi çalışan çalıştığı yerden "benim" işyerim diye sözedebiliyor. Sanki kendisine aitmişcesine. İşletmeye/patrona bağ(ım)lılık böylece yaygınlaştırılıyor.

İşsizlik korkusu, kimi çalışanın daha çok patroncu olması sonucunu doğuruyor. İşten çıkarmalar anında, patronun en "has adamı" olmakla kendini kurtarabileceğine inananlar bile var. Oysa işten çıkarıldıklarında en çok şaşırın bu kesimler oluyor.

Sendikaların bunalım nedenlerinden biri de 1980'ler ve sonrasında liberal hükümetlerin birbirini izlemesi, sendikaların çalışmalarını ve sendika hakkını sınırlayıcı tüzel düzenlemeler getirmeleridir. İngiltere'de Thatcher'in ultraliberalizmi sendikaları ciddi biçimde sarstı. Onu diğerleri izledi. Fransa'da PS (Sosyalist Parti) hükümetlerinin 1983'te liberalizme çarketmesi, İspanya'da 1982'de hükümeti ele geçiren PSOE'nin (İspanya Sosyalist İşçi Partisi) kapitalizmi idarede sosyal demokrasinin asgari ilkelerini bile unutmaması, sendikalarla ilişkilerini zora soktu.(4) Adında sosyalist ve/veya işçi bulunan partilerin bile diğerleri gibi kapitalist ekonomiden yana tavır takınmaları sendikaların etki alanını sınırladı. Son yıllarda İspanya'da UGT ile PSOE arasındaki ilişkilerdeki gerginlik bu gelişmelerle ilgilidir. 7-10 Nisan 1994'te Madrid'de yapılan 36. Kongresinde UGT'nin yeni Yürütme Kurulu'nun onbir üyesinden sadece sekizi PSOE'lidir. Oysa daha önceleri hepsi PSOE üyeleri arasından seçilirdi. Dahası haziran 1993 genel seçimlerinde ilk kez UGT, PSOE'ye oy verilmesi çağrısı yapmadı. Böylece PSOE'ye karşı "bağımsızlığını/özerkliğini" vurgulamak istiyor. Benzer bir gelişmeye Fransa'da CGT (Genel İş Konfederasyonu) ve PCF (Fransız Komünist Partisi) arasında tanık oluyoruz. Ocak 1994'teki son Kongresinde Parti'ye en ciddi eleştiriler sendikacılardan geldi. İşçi sınıfının partisi olduğunu iddia eden örgütlerle işçi sendikaları arasında nasıl/ne tür ilişkiler oluşturulması gerektiği yüzyıldan fazladır tartışılıyor. Ayrı bir yazı konusu olacak bu sorunu burada

irdelemek olanaksız. Sadece son yıldaki gelişmeleri genel çizgileriyle aktarıyoruz.(5) Benzer sorunlar daha önce de yaşandı. Örneğin 1970'lerde Danimarka'da işçi konfederasyonu LO ile Sosyal Demokrat Parti arasında çok ciddi tartışma ve hesaplaşmalar yapıldı. Bir süre sonra ise İsveç'te LO ile SDP arasında da. İktidara ortak olan, kapitalizmin yönetimini üstlenen "sosyalist/sosyal demokrat/işçi" partileriyle ilişkileri, sendikaların yaşamı, etkinliği ve çalışanlar üzerindeki tesirinde rol oynuyor.

Avrupa'nın kimi ülkelerinde sendikaların bölünmüş olması ve bölünmüşlük yanında sendikalaşma oranının (çalışan ücretli nüfus içinde sendikalı sayısı) düşüklüğü de sendikaların zayıflık nedenlerinden bir başkasıdır. İtalya, İspanya, Portekiz, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi ülkelerde sendikalar Kilise, Komünist, Sosyal-Demokrat veya Sosyalist partilerin etkisi altında olmalarına göre ikili veya üçlü yapıdadırlar. Bu bölünmüşlük, sendikal hakların ciddi saldırılarla bile karşılaştığında, aşılamadığı zaman sendikalar ve sendikacılık için gerçek bir güç kaybı oluyor. Fransa'da PS'e yakınlığıyla tanınan CFDT (Çalışanlar Demokratik Fransız Konfederasyonu), CGT ile asla biraraya gelmek istemiyor örneğin. Nitekim yıllardır I Mayıs gösterilerini herkes kendi köşesinde düzenliyor: CGT yürüyüşlerle, CFDT salon toplantıları/basın toplantılarıyla. Bunun bir istisnasını bu yıl mart ayında yaşadık: İşçi sınıfının kazanılmış haklarından enaz ücretin altında genç çalıştırmaya yönelik kanun kuvvetindeki kararnameyi kınamak için yapılan yürüyüşte (Önemi nedeniyle kısa ve ayrı bir yazıda aktarıyorum bu olayı ve yürüyüşü). Sendikaların bölünmüşlüğü İspanya'da PSOE'ye yakın UGT ile IU (Sol Birlik) yanlısı CC.OO. (İşçi Komisyonları) arasında, Hollanda'da NVV (Sosyal Demokrat) ile CNV (Hiristiyan Demokrat) arasında... yaşanıyor. Fransa'daki hiristiyan demokratların işçi sendikaları konfederasyonu, CFTC, diğer konfederasyonlarla kıyaslanamayacak ölçüde küçüktür/üye sayısı sınırlıdır.

Bu arada neredeyse bütün Avrupa ülkelerinde işçi sendikaları konfederasyonları dışında kalan bağımsız sendikalar/federasyonlar vardır. Ve bunlar özellikle öğretim-egitim, polis, bağımsız çalışanlar gibi işkollarıyla sektörlerde etkilidirler. Ancak **corporate** (mesleksel) çıkarlarını sıkı biçimde savunmaktadır amaçları. Ve bu nedenle genel sendikal konularda onlara pek güvenilmez. Böylece sendikal hareket bütünlükten biraz daha yoksun kalır.

Bölünmüş sendikalar, "Bıçak kemiğe dayandığında" biraraya gelmemelik edemiyorlar: İşçilerin, kamuoyunun ve olayların zorlaması sonucu. Bunun en güzel en olumlu iki örneğini 1994 başında

Fransa'da gördük: Ocak ta her türlü kiliselere bağlı "özel okullara" yardımı artırmaya yönelik yasaya karşı dev gösteride. Ve martta enaz ücreti devre dışı bırakmayı amaçlayan kanun kuvvetindeki kararnameye karşı. Her ikisi de işçi ve öğrencilerin başarısıyla sonuçlandığı için, BİRLİKTEN KUVVET DOĞAR demek yineleme olmayacaktır. O kadar ki birlik, işçi ve öğrenci sendikalarının biraraya geldikleri, duyulunca sınırlayıcı tüzel düzenlemeciler çanların kendileri için çaldıklarını hemen anlıyorlar.

SENDİKALAR VE AVRUPA BİRLİĞİ

Sendikacılığın temelinde işçi sınıfının hak ve çıkarlarını patronlar karşısında korumak ve yeni haklar elde etmek eylemi/çalışması/uğraşı bulunuyor. Sonuçta anlaşma aranır sendikacılıkta. Sendikacılığın toplumsal sorumluluk ve siyasi bilinçlenme aracı olduğuna da kuşku yoktur. Hatta ilk doğuş anlarında amaçlananlar bu konulardır. Bu arada zaman içinde sendikacılığın kazanılan hakları savunmak için "bekçilik görevi" ve yeni haklara "genişletirici" faaliyetleri gündeme girdi. Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesinde "sınıf ve kitle sendikacılığı" diye isimlendirilen radikal sendikacılığın karşısında öteden beri uzlaşmacı sendikacılık/pragmatik sendikacılık anlayışı bulunuyor. İki anlayış arasında bir dizi konuda tartışma ve ayrışmalar bulunuyor.

Avrupa bağlamında, sendikacılık anlayışları arasında, Avrupa Ekonomik Topluluğu/Avrupa Birliği karşısında takınılacak tutum da ayrışma ve tartışmalara yol açtı. Çok genel bir yaklaşımla radikal sendikacılığın/radikal sendikaların Avrupa Birliği'ne karşı olduğunu yazabiliriz: Çünkü kurulmak istenen Avrupa "sermayenin/patronların Avrupası olacaktır". Geçen yıl içinde değişik ülkelerde Maastricht Antlaşması konusunda düzenlenen halk oylamalarında en ciddi muhalefet radikal sendikalardan geldi. Bu anlaşılır nedenlere dayanmaktadır. Çünkü Avrupa Birliği bünyesinde yaratılmak istenen "Sosyal Avrupa" bugün en derin sorunlara/sorulara gebe dir. A'dan Z'ye düzenlenmeyi bekleyen toplumsal yaşam bekliyor: İskandinavya ülkeleri gibi "toplumsal barışı" patron-işçi ilişkilerinde temel taş belleyenlerle Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Belçika ve Yunanistan gibi daha mücadeleci ve daha radikal işçi sendikalarına sahip ülkeler çalışma ilişkilerini "uyuşturmak/uzlaştırmak/benzeştirmek/eşitleştirmek" kolay değil.(6) Bir örnek vermek için grev hakkını inceleyelim: Fransa ve İtalya'da işçilerin grev hakkı herhangi bir yasayla sınırlı değildir. İşçiler, patron isteklerini reddeder etmez, grevi başlatabilirler. Grevlerin etkili olması için en uygun yöntem de budur. Ancak Federal Almanya Cumhuriyeti'nde yasal ve

sınırlayıcı bir düzenleme söz konusudur. Grevden önce zorunlu grev oylaması örneğin. Son yıllarda FAC'da ve kimi ülkede hükümetler grev hakkını sınırlamanın yollarını arıyorlar. İspanya'da PSOE hükümeti İş Kanununu değiştirmek, yeni hükümler getirmek ve bu arada grev hakkını sınırlamak istiyorlar. Bir yılı aşkın zamandır kamuoyuna yansıyan bu tasarı (7) sendikaların sert muhalefetiyle karşılaştı, bir günlük genel grev, gösteri ve yürüyüşlerle protesto edildi.

Çalışma süresini örnek olarak alırsak, bu konuda da AB ülkeleri arasında farklar olduğunu saptıyoruz. Örneğin FAC, kimi işkolunda daha az çalışma süresi uyguluyor. Son aylarda işsizliği önlemek amacıyla haftalık çalışma süresini azaltmak yönünde yeni adımlar atıldı. İG-Metallin 1984 ilkbaharında haftalık çalışma süresini 35 saate indirmek için başlattığı ve 38,5 saatlik çalışma süresinin kabulüyle biten grev akıllarda hâlâ. O günden bu yana haftalık 35 saat bütün metal işkolunda bir numaralı istek konumuna ulaştı. Bu bağlamda AB sendikaları arasında işbirliği tam. Nitekim bu isteğin elde edilmesi amacıyla AB, hatta bütün Avrupa düzeyinde gösteriler yapıldı. İşte bu biçimde tabandan işçilerin ve sonra sendikaların istem ve katılımıyla/ittirmesiyle kimi konularda Avrupa boyutunda uyum sağlanabiliyor.

Bir başka konu pazar günleri çalışmak veya çalışmamak: Bu konuda FAC'da görece bir özgürlük geçerli. Ama, K büyük harfle Kilise'nin en yaşlı ve en büyük "kızı" Katolik Fransa'da, dinsel gelenekler ve yasal düzenlemeler sonucu pazarları çalışılmaz, kimi istisnalar dışında. İngiltere'de de. Ancak, ticaretin ve dev süpermarketlerin bastırması sonucu dine/yasalara karşı pazarları çalışma serbestisinin sınırları genişletiliyor. En son Fransa başkenti Paris'te, ünlü Champs-Elysees Caddesinde dev bir mağaza açan İngiliz kökenli devletlerüstü Virgin Store'un bastırmasıyla bu mahallede mağazalar pazarları açık kalabilecek: "Turistik bölge olmaları nedeniyle". Patronlar istedikten sonra mutlaka bir çare bulunuyor. İşçi sendikaları pazar günleri çalışılmasına kesinlikle karşılar: Haftada bir gün bütün ailenin birarada bulunabilmesi için, hep birlikte dinlenmek ve hep birlikte hoşça vakit geçirebilmek için.

Aralık 1989'da, yani AET kuruluş antlaşmalarından çok sonra, nihayet "Temel Toplumsal Haklar Sözleşmesi" (TTHS) imzalamayı reddetti. AB içinde "toplumsal devlet" konusunda en geri olan Thatcher'in gazabına uğrayan İngiltere'dir. Nitekim her seferinde, başka konularda gösterdiği huysuzluğun bir kaç misliyle, İngiltere "Sosyal Avrupa"nın

dışında kalmak istediğini yüksek sesle dillendirdi. 1980'ler ultraliberalizminin "kalesi", 1980, 1982 ve 1984'de çıkardığı yasalarla sendikaların yetkilerini ciddi ölçüde sınırladı ve grev uygulamasında "oylama" zorunluluğuyla kısıtlama getirdi. AB sözleşmesiyle sendikaların yeniden eski güçlerine ulaşmasını önlemek istiyor. Aslında yersiz bir korku/endişe. Çünkü, TTHS, çalışma koşullarını düzeltmek, işletmenin gidişi/mali durumu ve benzeri konularda işçileri bilgilendirmek, onlara bu konularda "danışmak", kadın-erkek eşitliği iş dünyasından "dışlananların" yeniden çalışma yaşamına kazandırılması için çaba göstermek gibi çok genel düzeyde ve artık hemen hemen herkesin benimsediği ilkelere içeriyor. Örneğin Fransa'da işçi delegeleri İşletme Komitesi'nde, FAC'da İşletme Kurulu'nda temsil ediliyorlar. Fransa'da işçi delegeleri İşletme Komitesi'nde, FAC'da İşletme Kurulu'nda temsil ediliyorlar. Fransa'dakiler daha çok sportif ve kültürel eylemlerle uğraşırken, FAC'dakiler çalışma yaşamının düzenlenmesinden üretime ve mali sorunlara bir dizi ciddi konularda çalışıyor. Fransa'da kimi KİT'de işçiler yönetime ciddi biçimde katılıyor. FAC'da ise "ortak-yönetim" söz konusu. İşte bütün bu deneyimlerden hareketle toplumsal yaşamda asgarileri derleyen TTHS'e muhalefet eksik değil.

En başta da AB Çalışma Bakanları muhalefet ediyorlar. Biraraya geldiklerinde ciddi sorunları çözmekteyse, her zamanki alışılmış konuları konuşuyorlar: Mesleki eğitimin geliştirilmesi, iş kazalarının önlenmesi gibi. Oysa TTHS gerçekten asgari ortakları saptıyor. Sosyal güvenlik, AB dışından gelenlere/ geleceklere uygulanacak tüzel düzenlemeler her ülkenin kendi yaşama organlarına bırakılıyor. Bu son iki konuda herhangi bir öneri bile AB yetkili makamlarınca oybirliğiyle alınmak zorunda.

AB Komisyonu, işçi sendikalarıyla, özel ve kamu işverenleri sendikalarının AB düzeyinde toplu görüşmeler yoluyla TTHS genel ilkelerini işkolu ve/bölge düzeyinde uygulamaya koyabilmek amacıyla Avrupa boyu toplu iş sözleşmeleri imzalamalarını kolaylaştırmaktan yana. Ancak bir taraftan UNICE (Avrupa İşverenler ve Sanayi Konfederasyonları Birliği) öte taraftan CBI (İngiltere Sanayi Konfederasyonu) ve zaman zaman CEEP (Kamu İşletmeleri Avrupa Merkezi) işi "yokuşa sürüyorlar". Engelliyorlar. Bu durumda işçi sendikalarının işi zorlaşıyor. Nitekim bu tür engellemeler sonucu ümidini yitirme noktasına gelen ASK (Avrupa Sendikaları Konfederasyonu), Avrupa Parlamentosu'nun yaşama gücü ile donatılmasını savunur oldu. ASK'a kalırsa ancak yasalar yoluyla TTHS ilkeleri gerçekleştirilebilir. Uygulanabilir duruma getirilebilirler. Ancak Avrupa

Parlamentosu'nun yasama yetkisiyle donatılması birkaç yıllık bir zaman diliminde olacak iş değil. O nedenle işçi sendikalarının sürekli teyakuz halinde bulunmaları gerekiyor.

TTSH ilkelerinin somutlaştırılması için **directives** (talimatlar) yöntemi de var. Ancak İngiltere vetosu bir yandan, Çalışma Bakanları Sosyal Kurulu öte yandan bu yöntemi ve AB Komisyonu önerilerini engelliyorlar. Bu sıkıntıyı aşabilmek ve toplumsal yaşamda asgari kuralları saptayabilmek için kararlarda "oybirliği yerine" "yeterli çoğunluk" yönteminin benimsenmesine çalışılıyor. Ama İngilizler'in engellemeleri sürüyor. Dahası, kabul edilen **directives** sayısı ve başlarına gelenler bilinince bu yola fazla güvenilemeyeceği açıktır. Balıkçılık, tarım ve benzeri konularda benimsenen talimatlara hükümetler, yerel yetkililer uymuyorlar. Hele ülkelerin ilgili yurttaşları hiç...

Bu nedenledir ki, Maastricht Antlaşması'na eklenen Sözleşme (TTHS), ilkelerin gerçekleştirilmesinde birincil ve belirleyici rolün "toplumsal partönerlere", yani işçi ve patron sendikalarına bırakılmasını öngörüyor. Ancak, bu durumda "oyun dışı" bırakılan kimi işçi sendikasının konumu sorun doğuruyor. Çünkü AB ülkelerindeki işçi sendikalarını bünyesinde biraraya getiren ASK (Avrupa Sendikaları Konfederasyonu) komünist partilere yakın işçi sendikalarını dışlıyor. Örneğin Fransa'dan CGT henüz ASK üyesi olamadı. ASK, FSM (Dünya Sendikalar Federasyonu) üyesi konfederasyonları bünyesine almayı reddetti. İtalya'da CGIL, ancak FSM'den ayrıldıktan sonra ASK'a girebildi. Bu herhalde doğru bir tutum değil. Maastricht Antlaşması halk oylaması kampanyasında muhalefet yapan "Patronların Avrupası'na" karşı olan CGT ve onun işkollarındaki büyük federasyonları olmadan, işçi sınıfının sesi ni duyurmak olanaksız. Örneğin metal işkolundan CGT'ye bağlı federasyon en etkilisidir.

ASK'IN KONUMU VE SENDİKAL MUHALEFET BİÇİMLERİ

ASK'ın mali kaynaklarının en büyük bölümü FAC işçi sendikaları konfederasyonu DGB ve İngiltere'den TUC'ten geliyor. ASK sosyal demokrat ve anti-komünist sendikacılar yönetimindedir. Türkiye'de genel olarak sosyal-demokratlarla komünistlerin uzlaşması gerektiğine inanılır. Oysa Avrupa'da tarihi nedenlerle en ilkel ve en ciddi anti-komünistler sosyal demokratlar arasındadır. 1920'ler başında sosyal demokrasinin komünist ve sosyalist/azınlık sosyal demokratlar olarak ayrışması belirleyicidir bu konuda. İkinci Enternasyonal'in günümüzde bile anti-komünizm şampiyonu olduğu unutulmamalı.

Bu tabii ki Avrupa'daki durum. Türkiye'nin kendine özgü koşulları farklıdır ve başka tutum ve tavırları gerektirebilir.

ASK, sendikacılığın/sendikal hareketin AB düzenine eklenmesinin mimarıdır. Sendikalar arasında Avrupa Birliği'nin bütünleyicisidir. Fransa'da 1981'de PS önderliğinde Sol Birlik hükümetlerinin, 1983 sonrasında PS hükümetlerinin varlığı, İspanya'da 1982'den itibaren PSOE hükümetleri işçi sendikalarıyla iktidarlar arasında yumuşak muhalefet ve hatta uzlaşma dönemleri doğurdu. Başka nedenlerle 1980'li yılların başından beri İngiltere'de benzer bir durum yaşanıyor. Bunun sonucunda işçi sendikalarıyla patronlar arasında da uzlaşmacı/anlaşmacı tavırlar takınıldı. Sosyal demokrat hükümetlere karşı takınılacak tavır iyi saptanamadı. Parti ve sendika arasındaki ilişkiler yeni konumlara uydurulamadı. Daha doğrusu kimi sendikacı, işçi, sosyalist veya sosyal demokrat hükümetlere karşı yeni mücadele biçimleri/yöntemleri geliştiremedi. Kimiyse bu tür hükümetlerle işbirliği yaptı. Hatta bakanlıklara getirilenler bile oldu. Özellikle işçilere "acı ilaç" içirmeye yönelik bakanlıklara. Fransa'da Sanayi ve Yeniden Yapılanlama Bakanlığı örneğinde olduğu gibi.

İşçi sendikalarının, yöneticilerinin tavrı sonucu, iktidarların dolaylı güdümünü benimsemeleri üzerine, İngiltere, FAC, Fransa, İspanya ve diğerlerinde işçi eylemleri sendikal yapılar dışında düzenlendi: Direniş Komiteleri, Fabrika Komiteleri, Grev Komiteleri ve benzeri örgütler öncülüğünde ve lokomotifliğinde eylemler yapıldı. Bu gelişme, işçi hareketi içinde, işçi sınıfı bünyesinde, her zaman ve her koşulda muhalif mekanizmaların oluşturulabildiğini ispatladı. Muhalif mekanizmaların gerekliliğini/gerektiğini de. Düzen, sendikacılar ve uzlaşmacı/yada uzlaşmacılığı benimseyen sendikalar, işçi aristokrasisi⁽⁹⁾ ve benzeri aracı ya da araçlarla işçi sınıfının tümünü denetim altına almak istiyor. Ama her seferinde ve özellikle mücadele saati çaldığında, işçi sınıfı kendi bünyesinden/bağrından, geçmiş deneylerinden yeni mücadele biçimleri ve mücadele örgütleri yaratıyor/çıkartıyor. İşte bu tür oluşumlardır ki, bize işçi sınıfının ortak hafızası vardır ve bu ortak hafıza en büyük "hazine"sidir dedirtiyor.

AB bünyesinde bir yandan TTHS ile çalışma yaşamının enaz koşullarında ülkeler arasında birlik/bütünlük yaratılmak istenirken öte yandan kazanılmış kimi haklar sınırlandırılmak isteniyor/sınırlanıyor. Bu konuda işsizlik endişesi ve yarınlara belirsizliği sağ, muhafazakar, ortasağ ve sosyal-demokrat/"sosyalist" hükümetlere "korkuluk" biçiminde kullanılıyor. İş Hukuku bugün değişik açılardan sal-

dırıya uğraşmış durumdadır. Hatta dağıtılmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Fransa'da kadınların gece çalıştırılması yeniden yasalaştırıldı. 19. yüzyıl sonunda kadının ve aile yaşamının korunması için alınan önlemler ertelendi. 19. yüzyıla geri dönüldü. Fransa'da, daha önce belirttiğimiz gibi, hükümet işten çıkarmalarda patronlara tam bir serbesti tanıdı. Çalışanlardan alınan vergileri artırdı. Sosyal sigorta kesintilerini de. FAC'da sosyal ödentiler kesintiye uğradı. Doğu Almanya Cumhuriyeti'nde (DAC) özelleştirmeler sonucu satın alınan ve rekabet olasılığını ortadan kaldırmak için kapatılan işletmelerin işçileri sokağa atılırken, FAC hükümeti bütçe açığını kapatmanın yolunu buldu: İşsizlik ödentilerini sınırlamak.

Portekiz'de sağ muhafazakar Sosyal Demokrat Parti hükümeti liberalizm şampiyonu. Başbakan eski bir ekonomi profesörüdür. İşte bu hükümet 14 yaşındaki çocukların çalıştırılmasını bir kararnameyle yasalaştırdı. "Çocuklara, büyümeleri için zaman bırakalım" adlı bir kampanya başlatan aynı hükümetin tavrı, CGTP (Portekiz Genel İş Konfederasyonu. Portekiz Komünist Partisi yanlısı) tarafından "ikiyüzlülük" biçiminde değerlendirildi. Kararname "hafif işlerden" söz ediyor. Ama bunun artık "yorumu" açık olduğu belli.

Bu düzenlemeler ve uygulamalar, her durumda, AB bünyesinde işçilerin toplumsal politika, hak ve hukukunda 19. yüzyıla dönüşü akla getiriyor. 19. yüzyılı anımsatıyor.

DEVLETLER ÜSTÜ ŞİRKETLERİN STRATEJİSİ

Devletlerüstü şirketler ⁽¹⁰⁾, emperyalizmin en üst safhasına vardığımızın işaretlerini veriyorlar. Bu şirketler sosyal güvencesiz işçileri en düşük ücretlerle çalıştırmak/sömürmek istiyorlar: Ücretleri en düşük düzeyde evrensel boyutta "eşitlemek" için çalışıyorlar. ABD'de enaz ücret sınırı altında ve sosyal güvencesiz işçi çalıştırılıyor. Güneydoğu Asya ülkelerinde de. Devletlerüstü şirketler benzer uygulamayı Avrupa'da yapmaktan yanalar. Ancak uzun yıllar belli bir yaşam düzeyi tuturmuş Avrupalı işçilere bunu dayatmak çok zor. Mart-nisan ayları boyunca FAC'ta metal işkolunda yaşanan patron-işçi sendikaları anlaşmazlığı, patronların yıllık dinlenme primini feshetmek istemesinden de kaynaklanıyordu. Bugün yaşam düzeyini azaltıcı uygulamalar, Avrupalı işçiden en sert tepkileri alıyor/almaya adaydır. ⁽¹¹⁾ Ancak Avrupa ülkelerindeki yabancı/göçmen işçiler, özellikle çalışma kartından yoksun olanlar, en kötü koşullarda bile çalışmaya hazırlar. Böylece Avrupa kapitalizmine, dokuma, gıda, otomobil ve benzeri işkollarında "uslu ve sudan ucuz

işgücü" sağlanıyor. Ancak devletlerüstü şirketlerin hedefi bütün dünyada en düşük ücret düzeyini gerçekleştirmek: Paris, Londra, New-York'larda bile Hong-Kong, Bangkok, Kozlu, Niamey, Tanca, Kahire, Kiev ve benzeri kentlerdeki ucuz işgücünü bulmak.

Bugün devletlerüstü şirketler evrensel/küresel stratejiler saptıyorlar. Örneğin Sibiry Ormanları'nda kesilen çamları Noel öncelerinde bütün büyük kentlerde en iyi fiyatlarla pazarlamak. İstanbul'da yenilecek hamburgeri en ucuza, örneğin Arjantin'deki bir fabrikada üretmek. Bu şirketlerin "vatani" yok: Asya, Afrika, Güney Amerika, Kuzey Amerika ve nerede olanak bulunursa orada üretmek/satmak/satın almak. Bir yerde fabrikasını kapatıp, işçileri sokağa atabiliyorlar ve emek ucuz başka bir ülkeye taşıyorlar aletleri-araç gereçleri-fabrikaları. Örneğin Hoover, Fransa'dan İrlanda'ya taşınıyor. Fransızlar da kalkıp, işgücü Fransa'ya oranla yirmibeş kere ucuz Vietnam'a koşturuyorlar. Veya "yeniden demokrasiye ve insan haklarına" kavuşan Kamboçya'ya. "Kapalı" denilen, kendi kendine yetmenin yollarını bulmakta ki ekonomilerin darmadağın edilmesi "açılması"ndaki amaç ortada. Sosyalist ülkelerin başına getirilenler sonucu ekonomileri artık Batı'ya "açılmıştır". Ekonomilerinin ne hale geldiğini günü gününe izliyoruz. Moskova'da Lenin Anıtmezarı'nın karşısında bir hamburgercinin açılması ilginç bir semboldür. Daha önemlisi söz konusu hamburgercinin kapısı önünde yerlere serili dilencilerdir. Sosyalist ülkeleri "işportlayan" ve yerel mafyalarla işbirlikleri basına bile yansımaya başlayan "yöneticilerin" sorumluluğunun faturası mutlaka çıkarılacaktır.

Bugün yeni emperyalizm yeni biçimler almıştır. Bu koşullarda, şirketlerin evrensel stratejilerine karşı, işçi sınıfının ve örgütlerinin stratejisi de evrensel/küresel olmak zorundadır. Aksi durumda "Kurtuluş" yoktur. Eğer Türkiye'de MURAT'taki grevin başarıya ulaşmasını istiyorsak, İspanya'da SEAT'in, İtalya'da FIAT'ın da mutlaka greve gitmesi şarttır. Aksi halde şirket üretimi grevsiz biriminde sürdürecektir, grevin başarıya ulaşmasını önleyecektir. Globalleşme/Dünyasallaşma/Evrenselleşme kader gibi görülmez/görülmemelidir. İşçi sınıfı, sendikaları ve siyasi partileri de evrenselleşmek zorundadır. Nitekim bu bağlamda olumlu örnekler vardır:

Dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde yatırımları bulunan Fransız Renault'yu alalım. Yirmi ülkedeki işletmelerindeki sendikalar, 200 bin işçiyi temsilen, zaman zaman biraraya gelerek şirkete karşı ortak politika saptıyorlar. Böylece patronun elindeki bilgi olanakları, yeni üretim politikaları, yeni yatırımları, işten çıkarma tasarıları ve benzeri

konulardaki verilerinden bütün sendikalar haberdar oluyorlar. Bu ilerde birlikte hareket etme olanağını doğuruyor. Herhangi bir ülkedeki sendikanın acı bir sürprizle karşılaşması engellenmek isteniyor.

Bu arada değişik ülkelerdeki sendikaların aynı işkolunda aynı istek ve hedefler için ortak eylemlerine tanık oluyoruz. 27 Ekim 1992'de AB üyesi ülkelerde demiryolu taşımacılığının özelleştirilmesine karşı düzenlenen bir saatlik grev anılmaya değer. Bu eyleme İsviçre ve Avusturya sendikaları da katıldılar. Bu tür eylemler ve örgütlenmeler etkin kılınırsa işçi sınıfı ekonomik-toplumsal yanıtını verme şansını elde edebilir. İşin bir de siyasi yüzü var elbette. Ve onun da siyasi örgütlerce gündeme getirilmesi gerekmektedir.

Sendikalar, uluslararası resmi kuruluşlarda biraraya gelme olanağı da buluyorlar. Örneğin Uluslararası Çalışma Örgütü'nde. Bu tür toplantılar da ortak stratejiler yaratılmasında kullanılabilir. Bu bağlamda Mart 1995'te, Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da düzenlenecek olan Birleşmiş Milletler Toplumsal Zirvesi yararlı bir biçimde değerlendirilebilir.

Şimdiden bu zirvenin hazırlıklarına etkin bir biçimde katılmanın yolları aranabilir. Fransa CGT genel sekreteri Louis Viannet, bu zirve vesilesiyle "uluslararası büyük bir sendikal forum" düzenlenmesini önerdi. Bundan yararlanarak, "Ücretliler Hakları Uluslararası Sözleşmesi" isimli bir belgenin benimsenmesini de.

Değişik ülkelerin işçi sendikaları uluslararası/bölgesel boyutlarda ortak eylemler yürütebilirler. İşçi sınıfının hükümetlerin sınırlayıcı ve geriye götürücü tüzel düzenlemelerine, devletlerüstü şirketlerin evrensel stratejilerine yanıtı bu biçimde verilebilir. 1 Mayıs bu bağlamda kutlanabilir. İş ya da işçi bayramı olarak nitelendirilmesi yanlış, en azından eksiktir: 1 Mayıs uluslararası işçi dayanışmasının simgesi ve şenliğidir. AB ülkeleri arasında sınırlar kalkıyor, GATT ile ticari ve gümrük sınırlar yokediliyorken, işçi sendikaları arasındakilere son verilmesini önermek doğaldır: İşçi sendikaları sınırlar ötesi işbirliğini ortak eylemlere dönüştürmek zorundadırlar.

KAYNAKLAR

1. Özelleştirme son yıl Türkiye'de etraflı bir biçimde incelendi. Birçok dergi, gazete bu konuda inceleme, değerlendirme yazıları yayınladılar. İşçi sendikaları konuyu ayrıntılı bir biçimde irdelediler. Sendika yayın organlarındaki makalelerde konu ele alındı. Özelleştirme 1970'lerin başında Şili'deki askeri ve faşist darbeden bu yana ultraliberalizmin kullandığı bir araçtır. Bu

konuda ve kimi Avrupa ülkelerindeki uygulamalar için 15 Aralık 1993 tarihli **Toplumsal Dayanışma**'da, yayımlanan "Özelleştirme: Sorunlar ve çözümler" başlıklı dosyaya bakılabilir, s.8-9.

2. 8 Nisan 1994 tarihli **Aydınlık**'ta yayımlanan "Fransa'da İşsizler Paris'e yürüyor" başlıklı yazım.
3. Sendikalaşma oranı, sendikalı işçi sayısının ücretli çalışan nüfusa bölünmesiyle bulunuyor. Bu oran Fransa'da Avrupa'daki en düşük düzeydedir: %10 ile %12 arasında. FAC ve İngiltere'de ise sendikalaşma oranı %40 civarındadır. İzlanda ile İskandinavya ülkelerinde oran %70-80'ler civarındadır. Türkiye'de sendikalaşma oranı ile zaman zaman bir işkolundaki veya işyerindeki sendikalı sayısının o işkolu veya işyerindeki çalışanlara bölünmesiyle bulunan oran veriliyor. Bu rakam işe yarayabilir. Ancak diğer ülkelerle karşılaştırmalarda gerçek sendikalaşma oranının ölçüt alınması gerekiyor: Yani Türkiye'de sendikaların çalışan nüfusa bölünmesiyle elde edilen %10-11'lik orana. Sendikalaşmak açısından oran düşüktür. Ama sendika üyelerinin niceliği/kalitesi de önemlidir: Mücadele deneyimi, ortak hafızaya sahip olup-olmadıkları, siyasi bilinç düzeyi de...
4. İspanya bir Akdeniz ülkesi olarak bize hem "yakın"dır. Hem de tanımadığımız/iyi tanımadığımız için çok "uzak"tır. Geçen yıl iç siyasi tartışmalara gündeme gelen "Bask modeli" üzerine, yeniden ve alışılmış olduğu üzere İspanya'dan herkes sözetti. Özellikle burjuva basının herşeyi "bilen" dış haberler servisi ve köşe yazarları. Akıl almaz bu cehalet karşısında ve **Özgür Gündem**'den gelen istek üzerine yazdığım iki dizi yazıyı meraklılarına önermek isterim: "İspanya modeli: 'Özerk Topluluklar'", **Özgür Gündem**, 16-19 Ekim 1993. "Seçimler Sonrası İspanya", **Özgür Gündem**, 29-30 Ekim 1993.
5. Parti ve sendika arasındaki ilişkiler Marksistler tarafından öteden beri tartışılıyor. Lenin ve Troçki arasındakiler bu konudaki en önemli tartışmalardır. SSCB, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Küba ve diğer sosyalist ülkelerdeki uygulamalar bu konularda bir dizi deneyimle doludur. Avrupa ülkelerinde sosyal demokrat, sosyalist ve komünist partilerin sendikalarla ilişkileri de incelenmeye değer. Ulusal kurtuluş mücadelesi veren Cezayir, Tunus ve benzeri ülkelerde sendikaların bu mücadele içinde yönlendirici siyasi örgütlerle ilintileri de öğretici unsurlar taşıyor. Büyük örgütlenmelerin ister istemez doğurduğu bürokrasilere karşı mücadelenin ihmal edilmemesi artık kesin. Sosyalist, sosyal demokrat veya komünist bütün örgütlenmelerde bürokratik eğilimler mutlaka doğuyor, geliyor ve engelleyici rol oynatabiliyor. Sosyalist ülkelerde grev hakkı bürokratik eğilimleri önlemek, sendika bürokratlarını sendikalarda ve işletmelerde yetkili makamlardan uzaklaştırmak için kullanılabilir. Anayasalarda grev hakkına yer verilmeli. Benzer başka mücadele yöntemleri de geliştirilmeli.
6. İsveç, Norveç, Finlandiya ve Avusturya'nın katılımıyla onaltı üyeye ulaşan AB'de konu bu açıdan daha karmaşılaşmaya adaydır.
7. Bu konuda Galiciyalı sendikacı Ricardo Guariaran ile yaptığım söyleşi için bakınız: "İspanya'da Sendikalar ve Siyaset: İspanyol Patronlar Boğa Gibi İnatçı ve Tutucudur..."', **İktisat Dergisi**, Kasım 1993, s.69-70.

8. Temel Toplumsal Haklar Sözleşmesi olarak çevirirken, sözleşme sözcüğünü Fransızcadaki "Charte" yerine kullandığımı belirtmeliyim. Tam uymuyor. Ama başka sözcük de maalesef yok. Bu arada bu sözcüğü "Şart" diye çevirenler de var.
9. İşçi sınıfının ve işçi hareketinin en büyük derdi işçi aristokrasisi ve işçi bürokrasisidir. Bu konuda henüz ciddi araştırmalar maalesef yapılamadı Türkiye'de. Ernest Mandel'in **İşçi Sınıfı ve Bürokrasi** (Köz Yayınları, İstanbul, 1976) isimli kitabını saymak gerek. **Süreç** dergisinde (1981/2, Sayı: 6, s.32-41) yayınladığım yazımı kısmen son çalışmalarımın birinde, sonuç bölümünde, yayınlıyorum: **Türkiye'de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler)**, Sosyalist Yayınlar, İstanbul, 1993, s.348-353.
10. Devletlerüstü şirketlere Türkçe'de çokuluslu şirketler denildiğini biliyorum. Ancak, bu terimin yerinde olmadığını sanıyorum. Çünkü bu şirketlerin ulusu yoktur. Vatani yoktur. Uluslararası diyemeyiz. Çünkü uluslarla ilintileri ispatlanmadı. Devletlerüstü deyimini tercih ediyorum. Çünkü bu şirketler devletleri "takmıyorlar". Devletler onları dikkate almak zorundalar. Hatta devletleri onlar ediyorlar/ya da yok ediyorlar. En azından iktidarları, hükümetleri, devlet başkanlarını. Bu konuda yakınımızdan ya da uzağımızdan binbir örnek verilebilir. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren ve özellikle 1980'lerle birlikte birçok

ülkede hepsi birbirinin aynı, aynı okullardan diploma-
lı bay ve bayanların başbakan ve bakan yapılmaları bir rastlantı değil. Bir ülke düzeyinde özel sektör patronları yanında danışman ve benzer sıfatlarla çalıştırılanların bir süre sonra bakan, başbakan ve cumhurbaşkanı yapılması gibi, devletlerüstü şirketler de kendi "adamlarını/kadınlarını" hükümetlerin başına dikiveriyorlar. Hatta kimi, seçim bile kazanmadan, tayin yoluyla/atanmayla getiriliyor. Türkiye'nin bu konuda kimseden öğreneceği bir şey kalmadı. Güney Amerika örnekleri verilebilir. Portekiz ve hatta Fransa da. İtalya'da ise Berlusconi'nin başbakanlığa getirilmesi/gelmesi bu konudaki en son "yeniliktir": Patronlar, Berlusconi gibi dev şirketlerin başındakiler, kendi çıkarlarını korumak için çareyi bizzat "denize girmekte" buluyorlar. ABD'de son başkan seçimlerinde Ross Perot benzer şeyi denemişti. Kanada'da Reform Partisi başkanı Preston Manning milletvekili seçimlerinde benzer şeyi yaptı. Örnekler çoğaltılabilir. Devletlerüstü şirketlerin ekonomik çıkarları/kârları tehlikeye "atılınca" askeri darbeleri kışkırtıklarını ise artık sağır sultanlar bile duydu. 1950'lerde Yakınoğlu'da, 1970'lerde Şili ve diğer Güney Amerika ülkelerinde.

11. Bu konuda IG Metall yayını **Haberler**'in 5 Nisan 1994 tarihli sayısına bakılabilir, s.4-5.

Immanuel Wallerstein, Amerikalı sosyolog*

"ABD-SSCB düzeni, dünya sistemindeki ABD hegemonyası tehdit edilmediği müddetçe işlerliğini korudu. Fakat, hegemonyalar doğaları gereği kendi yıkımlarını da başlarında büyütürler... ABD hegemonyasının yıkımına yol açan en önemli faktör şöyle özetlenebilir: Birincisi, Batı Avrupa ve Japonya, artan ekonomik güçleri sayesinde, ABD'nin ekonomik rakipleri haline geldiler ve

siyasal bağımsızlıklarını kazandılar. İkincisi, birçok üçüncü dünya ülkesi, Yalta'da belirlenen kaderlerine baş kaldırdılar ve bu da Çin'de, Vietnam'da, Cezayir'de ve daha başka yerlerde devrimlerin patlamasına neden oldu...

1968'in, hem ABD hegemonyasına karşı bir devrim olarak, hem de 'Eski Sol'un reddedilmesi olarak oynadığı ikili rolü; bütün dünyada son derece örgütlü bir biçimde bastırılmasını; 'Eski Sol'un ideolojik temellerinin sarsılmasında uzun vadede kaydediği başarıyı ve günümüzde de dünya sistemini alttan alta tahrip etmeye devam eden bir akım olarak varlığını sürdürmesini, ABD'nin - önce Nikson/Ford/Carter dönemlerindeki alttan alan tutumuyla, sonra Reagan dönemindeki mağuluğuyla- ekonomik gerileyişini durdurma çabalarına ve her iki taktiğin de gerilemenin hızını kesmekten başka bir işe yaramadığına, başka yazılanmda değinmekteyim.

Nihayet, ABD'nin gücü, artık hiçbir şüpheye yer vermeyecek biçimde eridiğinde, SSCB'nin, Pax Americana'nın yıkımları arasından kendisinin (ya da en azından Rusya'nın) büyük güç statüsünü kurtarmak için, Gorbacov'un perestrojka ve glasnostun tehlikeli sularına açılmaktan başka çaresi kalmadı."

"1980'lerden Alınacak Derstler" başlıklı çalışmasından, 1991.